

Kanozeron kalliopiirrokset

Erkki Luoma-aho

Löytö- ja tutkimus-historiaa

Kuuluisa ruotsalainen antropologi ja arkeologi Gustaf Hallström, joka on tutkinut Kuolan saamelaisten elämää ja uskomuksia, kulki retkikuntansa kanssa vuonna 1910 Kanozero-järvellä. Hänellä olisi ollut mahdollisuus löytää piirroksia, mutta retkikunta ei käynyt saarilla.

Vuonna 1925 geologinen tutkimusryhmä geologi Vladimir Vlodavetsin johdolla kartoitti Kuolan mineraaleja. He kävivät mm. Gorelyi-saarella ja raapusivat rantakallioon *E.E.B. PIB* ja alle 1925 heinäkuu 1925 kesäkuu. Parin metrin päässä veden rajassa olisi ollut ihmisenkaltainen kalliopirros, mutta he eivät huomanneet sitä. Voi olla, että se oli silloin pinnan alla.

Ensimmäisenä Kuolan kalliotaidepaikoista löydettiin Chalmn-Varre vuonna 1973 (Ponoi-joki). Kalastajasaarenon kuvat löydettiin vuonna 1985 (Pyäivye- ja Malka-joet) ja Kanozeron kuvat vuonna 1997.

Vuonna 1997 Revda-museo järjesti kanoottiretken Kanozerolle. Juri Ivanov löysi Kamennyi-saaren rantakalliosta turistien tekemiä nimikirjoituksia ja päiväyksiä. Etsiessään vanhinta merkintää hän huomasi kalliolla kahden veneen ja peuran muodostaman kuvaryhmän (Kamennyi 1:ltä) ja ilmoitti siitä Vladimir Shumkinille. Seuraavana vuonna Shumkinin johtama tutkimusryhmä löysi lisää piirroksia. Nyt piirroksia on löytynyt 1245 kappaletta: Kamennyi (846 kpl, 7 ryhmää), Elovyi (320 kpl, 6 ryhmää), Gorelyi (18 kpl, 4 ryhmää) ja Odninokaja (61 kpl, 1 ryhmä).¹

¹ Lähde: Kolpakov & Shumkin, *Rock carvings of Kanozero*

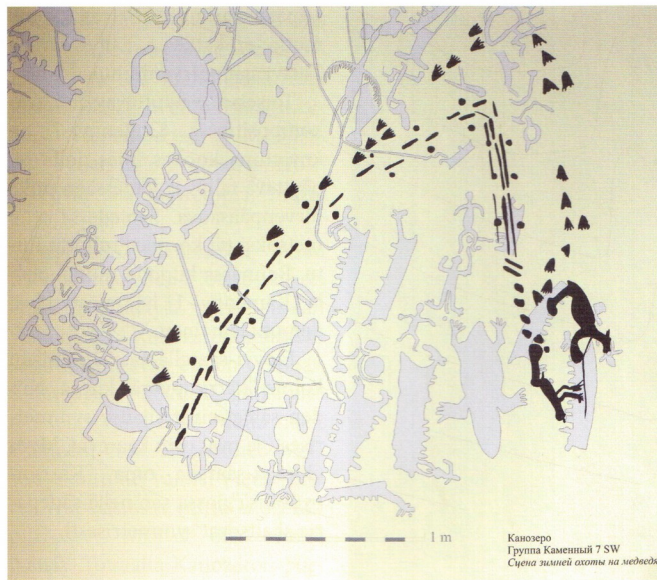

Kanozeron kalliopirroksia ovat tutkineet mm. V. Likhatchev, E. Kolpakov, Vladimir Shumkin, Väino Poikalainen ja Abram Stoljar sekä Tromssan yliopisto.

Syksyllä 2014 tärkeimmän ja vanhimman kalliopirroskeskittymän Kamennyi-7:n ylle rakennettiin metallista ja polykarbonaattilevyistä puolipallon muotoinen läpimitaltaan 20-metrinen kupoli suojaamaan haurasta kalliota. Se oli vielä elokuun alussa 2015 keskeneräinen valaistuksen ja suojarakenteiden osalta.

Kanozeron kalliokuvien erityispiirteitä

Jos jäljet ja kupit lasketaan pois, niin Kanozeron kuvat jakautuvat seuraavasti: veneet (30 %), antropomorfit (22 %), zoomorfit (20 %), kuviot (13 %), valaat/kalat (13 %), linnut (2 %). Jotkut kuvat ovat yksittäisiä, mutta kuvia on runsaasti myös yhdistelminä, joissa veneestä metsästetään valaita. Useimmat veneet on varustettu hirvenpäällä. Veneitä ja valaita yhdistävät viivat kuvaavat köysiä.

Myös majavia, hirviä ja karhuja on metsästetty veneestä. Valaan metsästyskohtaukset muistuttavat Vanhan Zalavrugan kuvia.

Hirven tai peuran kuvia on paljon, mutta on erikoista, että maalla tapahtuvasta hirvenmetsästyksestä ei ole kuvia. On myös kummallista, että Kanozerosta löytyy vain yksi jouseksi tulkittu

kuva. Sitä vastoin karhunmetsästystä kuvaava karhunhiihto (Kamennyi-7) on kuvattu yksityiskohtaisesti mainiona sarjakuvana. Siinä mies lähtee seuraamaan karhun jälkiä läheiselle mäelle, laskee vauhdikkaasti alas ja tavoittaa karhun. Hän ottaa sukset jaloista ja asettaa ne poikittain ladulle, astuu 4–5 askelta ja iskee teroitettun

Viereisellä sivulla Kanozeron kartta.
Piiros Erkki Luoma-aho

Ylhäällä vasemmalla Kamennyi-7:n Karhunhiihto, Umban museon kuvataulu, oikealla Kamennyi-7:n ylle rakennettu kupoli. Kuva Erkki Luoma-aho

Alla ensimmäisenä löydetty Kanozeron kuvat (Kamennyi-1).
Kuva Erkki Luoma-aho

seipään karhuun... Seiväs taipuu, mutta ei katkea... Esitys vastaa Zalavrugan hirvenhiihtoa.

Toisessa vaikuttavassa kuvakompositiossa (Kamennyi-7) on kuvattuna kookas mies, jolla on näyttävä fallos ja kädessään pitkä hirvenpääsauva. Sen edessä istuu metsoksi tai korpiksi tulkittu lintu. Rannassa kupolin ulkopuolella (Kamennyi-1) hämmästyttävät demoni ja nainen.

Elovyi-saarella pistää silmään kolme ”kärrynpyörä”-kuvaa. Niiden säteet eivät sijaitse symmetrisesti ja ovat osin kaarevia. Myös Gorelyi-saarella oma ”Kärrynpyöränsä”, jossa sen neljä sädeparia sijaitsevat symmetrisesti.

Onko Kuolan kalliotaide saanut vaikutteensa lännestä vai idästä/etelästä?

Geologi Matti Saarniston mukaan Kanozero erkani Vienanmerestä noin 8600 vuotta sitten. Venäläisen geologin Vasilii Kolkan mukaan Kanozero ei ole koskaan ollut yhteydessä Vienanmereen. Vienanmerellä on kuitenkin käyty maitovalaita pyytämässä. Kanozerosta on ollut yhteydet myös Barentsin merelle. Kamennyi-1:n karhunpyynnin kohde on voinut olla jääkarhu.

Kamennyi-7:n piirroksot ovat 6,6–8,0 metrin korkeudella. Ylipäänsä Kanozerolta ei löydy

Ylinnä mies, hirvenpääsauva ja metsa(?), Kamennyi-7, vieressä demoni ja nainen, Kamennyi-1.

Viereisellä sivulla ylhäällä kurki tai vaalla, toinen ylhäältä hirvi, vasa ja kaksi ihmishahmoa, toinen alhaalta auringon symboli (?), Elovyi-3 ja alinna harpunoitu valas.

Aukeaman kuvat Erkki Luoma-aho, paitsi harppunoitu valas Erkki Hannonen

piirroksia, jotka olisivat 1,9–4,3 korkeudella nykyisestä vedenpinnasta. On siis mahdollista, että järven vedet ovat purkautuneet äkisti Vienanmereen (J. M. Gjerde). Veden rajassa olevat piirroksiset ovat siis nuorempia, mutta kuinka paljon?

Nykyisin Kanozeron pinta maankohoamisen johdosta on vajaa 53 metriä merenpinnan yläpuolella. Kanozeron piirroksiset muistuttavat eniten Vanhan Zalavrugan piirroksia, jotka lienee tehty vajaa 6000 vuotta siten. Olettaen, että samanlainen metsästyskulttuuri vallitsi Vienanmeren ympäristössä, niin Kanozeron piirroksiset voisivat olla samanikäisiä. Toisaalta Kanozeron piirroksissa on monia yhtymäkohtia Altan ja Länsi-Norjan piirroksiin. Hirvenpääsauva esiintyy Norjan kalliopiirroksissa, mutta myös mm. Ruotsin Nämforsenilla ja Zalavrugassa. Äänisen kuvastoon se ei kuulu, vaikka peurasaaren kalmisto on lähietäisyydellä.

Kamennyi-1:n demoni ja nainen viittaa itäiseen/eteläiseen traditioon, jossa mieshahmolla on suuret kädet koholla kannattaen naista sormillaan. Venäläisessä tutkimustraditiossa tällaiset kalliokuville on annettu nimi *bes* (demoni).

Gorellyi-2:n ja Elovyi-3:n ”kärnynpöyrät” muistuttavat etäisesti mm. Ruotsin Flyhovin kuvioita. Auringon symboleiksi tulkitut kuvat ovat yleisiä maailman kalliotaiteessa. Elovyi-3:n kuunsirpiti muistuttavat Peri Nosin kuvioita, mutta tarvittaisiin enemmän esimerkkejä, jotka selittäisivät yhtäläisyyttä.

Ponoi-joen piirroksiset on tehty laakeille kiville (peuroja, 2 shamaania). Ne muistuttavat Äänisen, Zalavrugan ja Altan piirroksia.

Kalastajasaarenon maalaukset (Pyäivye- ja Maika-jokien varrella) on tehty punaisella okralla. Ne ovat geometrisia kuvioita ja muistuttavat hiukan Hvitträskin ja Altan verkkokuvioita, mutta ovat yksinkertaisempia yhden-suuntaisista viivoista koostuvia labyrinttimaisia kuvioita. Ne on tehty punaisella okralla sormella maalaten (Shumkin). Vastaavia kuvioiteja löytyy lännempää (Porsanger, Nyelv, Forselv).

Nykytiedon varassa ei voida ehdottomasti päätellä, mistä suunnasta kallioidetraditio on Kuolan niemimaalle tullut. Pikemminkin on ilmeistä, että alueen väestö on liikkunut laajasti koko Fennoskandian alueella.

Muutamia etäisyyksiä linnuntietä

Ääninen – Zalavruga	350 km
Zalavruga – Värikallio	280 km
Zalavruga – Kanozero	280 km
Kanozero – Chalmn-Varre	160 km
Kanozero – Kalastajansaarento	350 km
Kalastajansaarento – Alta	330 km

Lyhyt matkakertomus

Varsinainen Kanozeron retki alkoi Vienanmeren rannalla sijaitsevasta Umban kaupungista, jonne saavuimme 6.8.2015 puolen päivän aikaan. Nousimme suureen ja erikoiseen 6-pyöräiseen suokulkuneuvoon, jolla ylitimme suoalueen ja ohitimme osan Umbajoen koskia. Jatkoimme sitten kuljettamallamme kumiveneellä koskista Umbaa ylös. Kaiken kaikkiaan tähän 40 kilometrin matkaan kului 5 tuntia! Klo 17.30 lähestymme Kamennyi-saaren pohjoispäätä, joka sijaitsee Kanozero-järven itärannalla lähellä Munajoen suuta. Kamennyi-7:n ylle rakennettu lasikupoli loistaa ilta-auringossa. Rantaudumme hiekkarannalle. Kanozero ja Umbajoki muodostavat suosituksen kanoottireitin, jonka eräs rantaudumispaikka on aivan kupolin vieressä.

Olimme lähteneet Petroskoista pari päivää aiemmin. Petroskoissa tutustuimme asumuspainanteisiin, Zalavrugassa maitovalaan metsästyksen, hirvenhiihtoon

ja etsimme hirvenpääsauvaa. Lopuksi pääsimme tarkastelemaan Hiiden jälkiä huonossa kunnossa olevassa betonimuseossa. Kuvia peittävät muovit ja sahanpurut olivat poissa, mutta näkymä ei ollut kovin mieltä ylentävä. Sinälään kuvat näkyivät hyvin ja ovat ehkä oikeilla suojaratkaisuilla pelastettavissa. Vastaavia kuvia näkisimme sitten Kanozerossa.

Matkaseurueeseemme kuului retken organisoija tohtori Aleksander Zhulnikov ja arkeologi Aleksei Tarasov Petroskoista sekä Umban museon johtaja Vladimir Perevalov. Suomesta retkeen osallistuvat Leena Lehtinen, Erkki Hannonen ja Erkki Luoma-aho. Kupolilla suojattu kalliopiirokksia pääsee tarkastelemaan lähi-etäisyydeltä vain Umban museon järjestämällä retkillä.

Ilta-aurinko heittää jo viimeisiä säteitään, kun pääsemme sisään suojarakennelman alle. Vain muutamat kohteet näyttäytyvät vinossa valossa. Karhunhiihto, lentävä kurki ja hirvenpääsauvaa pitelevä mieshahmo pysyttelevät varjossa. Onneksi kupolin edessä

Kamennyi-1:ssä erottuvat hyvin Juri Ivanovin löytämät ensimmäiset Kanozeron kuvat sekä nais-hahmoa sormenpäällään pitelevä demoni.

Seuraavana päivänä sää ei ollut meille suosiollinen. Pikaiset täydentävät kuvaukset aamulla ja sitten Gorely- ja Elovyi-saaria sekä Odinokajan rantakalliota tutkimaan. Tihkusateen liukastamilla, järveen viettävillä kallioilla liikkuminen oli vaarallista. Kuvi-en löytäminen ja valokuvaaminen olisivat vaatineet erikoisvarusteita, joita meillä ei ollut mukana.

Iltapäivällä alkoi paluu Vienanmerelle Kantalahteen. Matkalla tutustuimme Umban museoon, jossa oli esillä Kanozeron kallio-aitetta kuvatauluina ja videoina. Mukaan tarttui kaksikiloinen, 424-sivuinen A4-kokoinen Kolpakovin ja Shumkinin teos *Rock Carvings of Kanozero*. Matkalukemisena ja käsioppaana meillä oli mukana Vadim Likhatchevin kirja *The Rock Art of Kanozero*.

Erkki Luoma-aho on kalliotaiteen harrastaja vuodesta 1990 ja on paneutunut sekä kalliotaiteen dokumentointiin valokuvauksen keinoin Euroopassa, Aasiassa ja viime aikoina erityisesti Afrikassa että kalliotaiteen, lähinnä kalliomaalausten ajoituksen tutkimukseen tohtoriopiskelijana Helsingin yliopistossa (M.Sc.).

Viereisellä sivulla saaliina uiva karhu.
Kuva Erkki Hannonen

Tällä sivulla ylinnä edestä päin lukien venäläiset Aleksei Tarasov, Vladimir Perevalov ja Alexander Zhulnikov.
Kuva Erkki Luoma-aho.

Keskellä suokulkuneuvo.
Kuva Erkki Hannonen.

Alinna Kamennyi-7.
Kuva Erkki Luoma-aho.

